

Education & Theatre

Vol 25 (2024)

Education & Theatre

Editorial - TEN-Gr members remember

Nassia Choleva, Antonis Lenakakis, Iro Potamousi, Betty Giannouli, Mary Kaldi, Katerina Alexiadi, Hara Tsoukala

doi: [10.12681/edth.36284](https://doi.org/10.12681/edth.36284)

To cite this article:

Choleva, N., Lenakakis, A., Potamousi, I., Giannouli, B., Kaldi, M., Alexiadi, K., & Tsoukala, H. (2025). Editorial - TEN-Gr members remember. *Education & Theatre*, 25, 56–59. <https://doi.org/10.12681/edth.36284>

Αφιέρωμα στον JOHN SOMERS

Το αποτύπωμά του, μνήμες και ιστορίες
από ανθρώπους που τον γνώρισαν

Κάποιος έδωσε το κουτί στον Τόνι καθώς καθόταν σε μια ουαλική παμπ. Η Σάρον και ο Τόνι άνοιξαν το κουτί αργά, σχεδόν τελετουργικά, και άρχισαν να βγάζουν από μέσα αντικείμενα, ένα ένα, μπροστά στα μάτια μας. Ένα στίλο περασμένο σε μακρύ σκοινί· ένα ζευγάρι γυαλιά με κορδόνι. Όσοι τον γνωρίζαμε ξέραμε ότι ο Τζον ήταν πάνω απ' όλα πρακτικός άνθρωπος και είχε τα βασικά εργαλεία του πάντα πάνω του. Το σημειωματάριό του: «Να μιλήσω στους μεταπτυχιακούς για την επιλογή να κάνουν έρευνα αντί για πρακτική άσκηση...» «Να γράψω την αίτηση για χρηματοδότηση της φοιτήτριας από το εξωτερικό...» Ένα κομμάτι ξύλο οξιάς, σκαλισμένο. Αναγνωρίζουμε τα αντικείμενα. Ταξιδεύουμε για λίγο νοερά στο γραφείο του Τζον και τον φανταζόμαστε την ώρα που γράφει ένα άρθρο, που διορθώνει μια εργασία, οργανώνει τον χορό στον αχυρώνα του Rayhenbury. Η συγκίνηση και η θλίψη γίνονται για λίγο χαμόγελο και ανάμνηση.

Αυτό το σύνθετο ερέθισμα, το «πακέτο εξερεύνησης», κλείνει έναν κύκλο δεκαετιών εξερεύνησης και δημιουργίας ιστοριών μέσα από αντικείμενα συγκεντρωμένα μέσα σε κάποιο δοχείο. «Ξεκινήστε με μικρά βήματα: πάρτε ένα κουτί παπουτσιών», μας συμβούλευε όταν προσπαθούσαμε να οργανώσουμε στοιχεία για αφορμήσεις ενός θεατροπαιδαγωγικού εργαστηρίου. Και τι πιο ταιριαστό να ξεδιπλώσουν τη ζωή του η Sharon Muiruri Coyne, σκηνοθέτις και καλλιτεχνική διευθύντρια της ομάδας Vita Nova, και ο Tony Gee, κωμικοποιός, εκπαιδευτής και συγγραφέας, παλιό του μαθητή, μέσα από ένα τελευταίο «πακέτο εξερεύνησης», με τα τόσο γνώριμα προσωπικά του αντικείμενα, μπροστά σε ένα μικρό πλήθος κόσμου που διά ζώσης ή διαδικτυακά συγκεντρώθηκαν για το τελευταίο τους αντίο.

Το 2024 άφησε τη θεατροπαιδαγωγική κοινότητα πιο φτωχή παίρνοντας από κοντά μας τον John Somers. Υπήρξε για πολλούς και πολλές από μας αφετηρία έμπνευσης, υποστηρικτής, μέντορας, δάσκαλος, συνοδοιπόρος σε δύσκολους καιρούς και ακούραστος υποστηρικτής της άποψης ότι οι ιδέες, οι θεωρίες, οι πρακτικές και η έρευνα πρέπει να μοιράζονται, να ανταλλάσσονται, να πολλαπλασιάζονται και να δυναμώνουν. Το Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση είχε την τιμή να τον γνωρίσει όταν ξεκινούσε, τη δεκαετία του 1990, και να λάβει όλη την αγάπη, την υποστήριξη και την ενθάρρυνση σε κάθε του βήμα. Ο Τζον οπισθογράφησε την υποψηφιότητα του Δικτύου στον IDEA και υπερθεμάτισε για τις δυνατότητές του το 2004 στη Γενική του Συνέλευση στην Οτάβα του Καναδά, με αποτέλεσμα το Δίκτυο να αποκτή από τότε την ιδιότητα του τακτικού μέλους του IDEA για την Ελλάδα. Συμμετείχε σε όλες τις πρώτες συνδιασκέψεις, με εισηγήσεις, εργαστήρια και προσυνεδριακά σεμινάρια σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας. Δικτύωσε ο ίδιος αρκετούς από μας, φέρνοντάς μας σε επαφή για να ενώσουμε τις δυνάμεις μας. Ήταν πάντα εκεί για ανταλλαγή σκέψεων και ιδεών. Και κάτι που ίσως το θυμούνται όσοι είχαν έστω και μία μικρή γραπτή επαφή μαζί του: Απαντούσε σε όλα τα μηνύματα μέσα σε λίγα λεπτά! Για έναν ακαδημαϊκό που μοίραζε τον επαγγελματικό του χρόνο στο πανεπιστήμιο, στα μαθήματα, στην έρευνα, στην έκδοση του δικού του περιοδικού, στην οργάνωση των διεθνών συνεδρίων του, στο θέατρο της κοινότητάς του και σε συνέδρια και συναντήσεις σε όλο τον κόσμο, αυτό αποτελεί κάτι πραγματικά μοναδικό.

Ο Τζον μοιράστηκε γενναιόδωρα για χρόνια τις γνώσεις, την εμπειρία και τις ιδέες του με το Δίκτυο, του οποίου αποτέλεσε επίτιμο μέλος. Επέμεινε σθεναρά να δημιουργηθεί μια περιοδική έκδοση θεατροπαιδαγωγικού περιεχομένου, κάτι που το μακρινό 2000 έλειπε από τον ελλαδικό χώρο. Συμμετείχε ενεργά ως μέλος της Επιστημονικής του Επιτροπής για περίπου 20 χρόνια, ήταν εκεί για συμβουλές, οδηγίες και κάθε είδους βοήθεια· υποστήριξε με τεχνογνωσία αλλά και με περιεχόμενο και παρακολούθησε το περιοδικό να μεγαλώνει, να οργανώνεται και να στέκεται στα πόδια του.

Το *Εκπαίδευση & Θέατρο* είναι αυτό που είναι σήμερα λόγω και της δικής του επιμονής. Ως ελάχιστο φόρο τιμής, το φετινό τεύχος συμπεριλαμβάνει ένα ένθετο αφιέρωμα στον John Somers. Παλαιότερα μέλη του Δικτύου, που είχαν τη χαρά να τον γνωρίσουν από κοντά και να συμμετάσχουν σε κάποιο εργαστήριό του, μοιράζονται σύντομες, αυθόρμητες εικόνες που έχουν από αυτόν, καθώς και φωτογραφικά ντοκουμέντα από τις στιγμές που πέρασαν μαζί του. Ο Νίκος Γκόβας επίσης συγκεντρώνει έναν κατάλογο πηγών από κείμενα τα οποία ο John τόσο απλόχερα πρόσφερε στο βιβλιογραφικό και ερευνητικό έργο του Δικτύου.

Στο viewpoint της, η Yi Man Au, εμπυχωτρία-επιμορφώτρια δράματος και ερευνήτρια, συνθέτει μνήμες, περιστατικά, γεγονότα και δράσεις από τη ζωή και το έργο του σε ένα κείμενο που, αν και γραμμένο υποκειμενικά, αντικατοπτρίζει πιστά την κοινή εμπειρία πολλών μαθητών/τριών στο MA Applied Drama στο Πανεπιστήμιο του Exeter. Το έργο του ως ακαδημαϊκού, εμπυχωτή, σκηνοθέτη, συνεργάτη, δασκάλου, μέντορα αντανάκλαται μέσα από την προσωπική της αφήγηση.

Ένα από τα μεγάλα προσόντα του Somers ήταν η δύναμη που είχε να πολλαπλασιάζει ιδέες, να εμπνέει και να ενδυναμώνει ατομικά και συλλογικά όσους και όσες τον γνώριζαν στον χώρο, ώστε να πειραματιστούν και να προχωρήσουν τη δουλειά τους σε εύρος και βάθος. Σε αυτό τον κοινό παρονομαστή καταλήγουν όλα τα άτομα με τα οποία επικοινωνήσαμε για να γράψουν γι' αυτόν. Εν είδει συλλογικής συνέντευξης, η Ειρήνη Μαρνά, εκπαιδευτικός και μαθήτρια του Τζον, έθεσε το ερώτημα: «Πώς αισθάνεσαι ότι έχει επηρεάσει το έργο και τη δουλειά σου η γνωριμία σου με τον Τζον;» Της απαντούν οι Helen Nickolson και Joe Winston από τα Πανεπιστήμια Royal Holloway του Λονδίνου και Warwick αντίστοιχα, ως οι άνθρωποι που ανέλαβαν τη διαχείριση και τον συντονισμό του *Research in Drama Education*, του πρώτου επιστημονικού θεατροπαιδαγωγικού περιοδικού (που παραμένει μέχρι σήμερα το πιο επιδραστικό στον χώρο) μετά τη συνταξιοδότησή του το 2005. Στη συνέχεια, πανεπιστημιακοί από διάφορα μέρη του κόσμου απαντούν για το πώς επηρεάζεται μέχρι σήμερα η δουλειά και η διδασκαλία τους, πολλαπλασιάζοντας τις ιδέες και τον προσανατολισμό του John μέσα από τις στρατηγικές θέσεις τους: Hala Rashed Al-Yamani (Πανεπιστήμιο της Βηθλέεμ, Παλαιστίνη), Shu-hwa Jung (Εθνικό Πανεπιστήμιο Τεχνών της Ταϊπέι, Ταϊβάν), Ha Young Hwang (Εθνικό Πανεπιστήμιο για τις Τέχνες, Κορέα), Μάριος Κουκουνάρας-Λιάγκης (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών). Τέλος, για τη στήριξη κάθε είδους που έλαβαν στη δημιουργία και τη βιωσιμότητα ενεργών θεατροπαιδαγωγικών δικτύων ανά τον κόσμο απαντούν οι Νίκος Γκόβας (Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, Ελλάδα), Maria Depta, Alicja Jaskulska και Aldona Zejmo-Kudelska (Drama Way Foundation, Πολωνία), Zeki Özen (Contemporary Drama Association, Τουρκία).

Το αφιέρωμα ολοκληρώνεται με την επαναδημοσίευση ενός εμβληματικού άρθρου του με τίτλο «Αφήγηση, εκπαιδευτικό δράμα και το πακέτο εξερεύνησης». Το κείμενο πρωτοδημοσιεύτηκε στο ειδικό τεύχος-αφιέρωμα του περιοδικού μας για τα δέκα χρόνια του Πανελληνίου Δικτύου για το Θέατρο στην Εκπαίδευση (τ. 9, 2008). Σε αυτό παρουσιάζει με τρόπο εύληπτο και ευσύνοπτο τη λογική και τη μεθοδολογία του γνωστού «πακέτου εξερεύνησης», ενός εργαλείου για την αφετηρία θεατροπαιδαγωγικών εργαστηρίων.

Το *Εκπαίδευση & Θέατρο* αποχαιρετά τον καλό μας φίλο.

Η Συντακτική Επιτροπή του περιοδικού *Εκπαίδευση & Θέατρο*

Τα μέλη θυμούνται

Ήταν σαν να τα χόρευε· όλα. Όταν τον παρατηρούσα, η λέξη που θα έλεγα ήταν «ρυθμός». Ήταν παρών σε ό,τι έκανε, το πίστευε πολύ. Δοτικότητα, παιδικότητα, ενθουσιασμός, αγάπη, αφοσίωση (commitment), χορός.

Τζένη Καραβίτη

Η πρώτη εικόνα που μου έρχεται στο μυαλό όταν σκέφτομαι τον John Somers είναι να μπαίνει σε ένα εργαστήριο με ένα μυστηριώδες χαμόγελο κρατώντας ένα... κουτί παπουτσιών, από το οποίο να βγάζει αργά αργά διάφορα μικροαντικείμενα, φαινομενικά άσχετα μεταξύ τους, που σύντομα όμως στα χέρια του θα μετασχηματιστούν μαγικά σε εργαλείο για ένα δημιουργικό μάθημα θεάτρου.

Νίκος Γκόβας

Θυμάμαι την αμεσότητα, την ειλικρίνεια και το βάθος στα μάτια του. Το σώμα του που ήταν πλαστικό, μέσα στη διαδικασία, και σε έβαζε κι εσένα σε έναν κόσμο, να τον εξερευνήσεις. Έμπνευση, ανάταση, ψυχή και μέθοδος ταυτόχρονα. Τύπος αιματώδης, με τις αρετές που έχει αυτό. Δάσκαλος. Αλησμόνητος.

Γιώργος Μάρδας

Δάσκαλε, σ' εσένα είδα το μεγαλείο της ευγένειας, της απλότητας και της διαθεσιμότητας.

Ντίνα Τσολάκη

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ & ΘΕΑΤΡΟ

- T. 1 (2001) Το εκπαιδευτικό Δράμα (Drama in Education): τι κάνουν οι δάσκαλοι και τι οι μαθητές
- T. 2 (2002) Το ζήτημα της θεωρίας και της πράξης στο θέατρο στην εκπαίδευση
- T. 3 (2003) «Θέατρο της Κοινότητας» στο αγροτικό Devon: ένα εναλλακτικό μοντέλο
- T. 4 (2003) The effectiveness of one in-service education of teachers course for influencing teachers' practice (with Eva Sirokova)
- T. 9 (2008) Αφήγηση, εκπαιδευτικό δράμα και το πακέτο εξερεύνησης (αφιέρωμα στα 10 χρόνια ΠΔΘΕ)
- T. 19 (2018) Η επίδραση του εκπαιδευτικού δράματος στη ζωή μου (αφιέρωμα στα 20 χρόνια ΠΔΘΕ)

Ο άνθρωπος που μου έδειξε πού βρίσκονται οι λέξεις για να μιλήσω για τον κόσμο μου· άνοιξε ορίζοντες και έδωσε τη σπίθα· άμεσος, ανθρώπινος, συνδύαζε γνώση, αλληλεγγύη και ταπεινότητα· πνευματικός μου πατέρας.

Νάσια Χολέβα

Μια συγκεκριμένη εικόνα... το πρόσωπό του, το χαμόγελό του! Πολύ επικοινωνιακός, δοτικός, ζεστός! Αγαπούσε αυτό που έκανε!

Μαρία Ρεμπούσκου

Δεν νομίζω να ξεχάσω ποτέ τα πρόσωπα, τα σώματα και τα βλέμματα των ανθρώπων που συμμετείχαμε στο εργαστήριο του Τζον στην 5η Διεθνή Συνδιάσκεψη του Δικτύου, το 2006. Στη μεγάλη αίθουσα του γυμναστηρίου, στεκόμασταν σιωπηλοί και βουρκωμένοι, έχοντας νιώσει στο πετσί μας όλη τη μαγεία της τελετουργίας, την οποία ξεδίπλωνε βήμα βήμα από την πρώτη ώρα του εργαστηρίου, με αυτό τον μοναδικό τρόπο που διέθετε, με το πάθος και την ενέργεια ενός εφήβου! Όπως δεν θα ξεχάσω ποτέ και το τσιφτετέλι που χορέψαμε στη Μουριά! Ανεπανάληπτες εμπειρίες!

Χαρά Τσουκαλά

Η κίνηση των χεριών και του προσώπου του είχαν μια νεανική ενεργητικότητα. Η γενναιοδωρία του – την πρώτη εβδομάδα μαθημάτων μάς προσκάλεσε στο σπίτι του και ανταλλάξαμε φαγητά και λαϊκά παραμύθια. Ένωθες πάντα ότι αυτό που έκανες άξιζε.

Ειρήνη Μαρνά

John Somers, σε ευχαριστώ πολύ! Έκανες τα 35 χρόνια της επαγγελματικής μου πορείας στο σχολείο πιο φωτεινά, πιο χαρούμενα, πιο ευχάριστα, πιο δημιουργικά, πιο αποτελεσματικά!

Πασχαλιά Μιχαλοπούλου

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΕΩΝ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

1η Διεθνής Συνδιάσκεψη, *Αναζητώντας τη θέση του θεάτρου στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση* (2000):

- Το Εκπαιδευτικό Δράμα (Drama in Education): τι κάνουν οι δάσκαλοι και τι οι μαθητές (εισήγηση – πλήρες κείμενο διαθέσιμο στο τεύχ. 1 του περιοδικού *Εκπαίδευση & Θέατρο*)
- Μπαίνοντας στον κόσμο του φανταστικού (περιγραφή εργαστηρίου)

2η Διεθνής Συνδιάσκεψη, *Θέατρο στην Εκπαίδευση: μορφή τέχνης και εργαλείο μάθησης* (2001)

- Εκεί που το θέατρο συναντά την εκπαίδευση: αλλαγή συμπεριφοράς μέσα από μια θεατρική εμπειρία (εισήγηση)
- Μπαίνοντας στον κόσμο του φανταστικού (περιγραφή εργαστηρίου)

- Οι προσωπικές αφηγήσεις και η χρήση τους στο θέατρο στην εκπαίδευση (περιγραφή εργαστηρίου)

3η Διεθνής Συνδιάσκεψη, *Θέατρο και εκπαίδευση: χτίζοντας γέφυρες* (2003)

- Το θέατρο ως θεραπευτική διαδικασία (κεντρική εισήγηση)
- Μπαίνοντας στον κόσμο του φανταστικού: η χρήση του δράματος στο σχολείο (περιγραφή εργαστηρίου)
- Από το εκπαιδευτικό δράμα στη θεατρική παράσταση (περιγραφή εργαστηρίου)

5η Διεθνής Συνδιάσκεψη, *Το θέατρο στην εκπαίδευση: δημιουργώντας νέους ρόλους στον 21ο αιώνα* (2006)

- Θέατρο/δράμα και τελετουργία
- Συνδυάζοντας τις τέχνες

6η Διεθνής Συνδιάσκεψη, *Θέατρο & Εκπαίδευση – στο κέντρο της σκηνής* (2009)

- Το θέατρο ως προσφορά στην κοινότητα: Παρέμβαση σε αγροτικές κοινότητες (εισήγηση)
- Η σχέση ανάμεσα στο Δράμα στην Εκπαίδευση (DiE) και στις θεατρικές παραστάσεις (εισήγηση)

7η Διεθνής Συνδιάσκεψη, *Θέατρο και εκπαίδευση: δεσμοί αλληλεγγύης* (2012)

- Drama in schools; making the educational and artistic argument for its inclusion, retention and development (εισήγηση).